

BALOGH ÁDÁM TIBOR

1848/1849-es öreghonvédek törvényszéki drámája: a „Gazdagh-féle bűnpör” a sajtó tükrében

Az elmúlt évtizedek történettudományi eredményei alapján napjainkra világosan láthatóvá vált, hogy az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban részt vevő honvédek utóéletének vizsgálata a jelentős – több mint százezer fős – létszám, a téma sokszínűsége és a gazdag forrásadottság miatt meglehetősen szerteágazó eredményekhez vezet, nagyívű általánosításokat levonni belőlük olykor szinte lehetetlen és értelmetlen feladat. A jelen tanulmány sem általános képet kíván felvázolni a honvédsorsokat illetően, hanem egy esettanulmányon keresztül kívánja szemléltetni, hogy a 19. század második felének hétköznapjaiban gyakran előfordult, hogy nem a megbecsültség és a dicső elmúlás lett a forradalmat és az azt követő megtorlást túlélő honvédek sorsa, hanem fordulatokkal teli élet, meghurcoltatás, akár értelmetlen halál.

A világosi fegyverletételt követő évtizedekben honvédek és tisztek ezrei éltek létbizonytalanságban, nehéz megpróbáltatások között.¹ Voltak, akik fogságba kerültek,² sokan külföldön próbálták a szabadságharc ügyét tovább éltetni,³ mások a kényszerű kivándorlás mellett döntöttek, és európai országokban vagy más földrészekben igyekeztek új életet kezdeni.⁴ Több ezren voltak azonban azok is, akik Magyarországon maradtak, és szűkölködő, koldus életet éltek,⁵ vagy betegen, rokkantan a családjuk, egykori bajtársaik, esetleg ismerősök kegyelemkenyerére szorultak. Több százan a Honvédmenházban leltek menedékre,⁶ de akadtak többen is, akik az öngyilkosságot választották kilátástalanságukban.⁷ Sokan voltak azonban

¹ Mikár Zsigmond (szerk.): *Honvéd-névkönyv. Az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. I.* Budapest, 1891.; Farkas Katalin: „Névtelen félistenek viszontagságai”. *Az 1848–49-es honvédek segélyezésének és nyugdíjának ügye a dualizmus korában.* Hadtörténelmi Közlemények, 128. évf. (2015) 2. sz. 415.

² Tiszántúli Református Egyházkerület, Tizsasas, anyakönyvek 3. kötet, házassági anyakönyvek 1867–1885. (Esketési jegyzőkönyv) 1879. év. Mikrofilm szám: 3406. 773/3. (A felvételt készítette a Genealogical Society.)

³ Czetz János, Grisa Ágoston, Ihász Dániel, kisgeresdi Szabó Imre, Klapka György stb.

⁴ Asbóth Sándor, Czetz János, Mack József, Zágonyi Károly stb.

⁵ Farkas: „Névtelen félistenek viszontagságai”, 415.; Herman Róbert: *Arany János „Koldus-ének”-e – a hazatérő és vándorló honvéd alakja az 1850-es évek elején.* (https://armsmilitaria.blog.hu/2020/05/16/arany_janos_koldus-enek_-e_a_hazatero_es_vandorlo_honved_alakja_az_1850-es_ekvek_elejen) (letöltés: 2022. jún. 2.)

⁶ Farkas: „Névtelen félistenek viszontagságai”, 432–440.

⁷ Lásd: Ferdinánd József (1802–1863) Bona Gábor: *Táborkok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* Budapest, 2000. 327.; Babos Mihály (1825/26–1867) Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I.* Budapest, 1998. 55.; Jónás László (1815–1873) Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban I.* Budapest, 2008. 510.; Szűcs László (1830–1855) Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. III.*

azok is, akik birtokaikon tudtak gazdálkodni,⁸ sőt olyanok is, akik az amnesziát követően az osztrák hadseregben vagy a később újjáalakuló magyar honvédségben a katonai pályán maradtak.⁹ A polgári életben (például jogi pályán,¹⁰ oktatóként,¹¹ földmérőként,¹² kereskedőként¹³ stb.) is sokan találtak maguknak boldogulást, majd évekkel, évtizedekkel később természetesen úton hunytak el.¹⁴ Előfordultak azonban precedensek arra is, hogy valamilyen baleszt vagy gyilkosság áldozatává váltak.¹⁵ Gazdag Imre története az utóbbi történetre példa.

A tudományos fórumokon eddig feltáratlan, 1885-ben történt gyilkossági ügy és annak a nyilvánosság előtt kibontakozó részletei által lehetőségünk nyílik bepillantást nyerni néhány honvédsorsba és bonyodalomokkal tarkított élethelyzetekbe. Az esetet még különlegesebbé teszi az a tény, hogy főszereplői az 1872-ben alapított Honvédmeháznak is lakói voltak. S habár a bűnügyet részleteiben dokumentáló igazságszolgáltatási források javarészt megsemmisülhettek, és mindössze a vádlottak letartóztatását, valamint fogva tartását igazoló fogolytörzskönyvekre bukkantunk rá Budapest Főváros Levéltárában (illetve elenyésző számú hivatalos okiratra: közjegyzői, árszékeli és anyakönyvi dokumentumokra), nagy mennyiségben állnak rendelkezésre az olykor primer, mások szekunder forrásként értékelendő sajtóanyagok, amelyek megfelelő kritikai szemlélettel rendkívüli adatgazdagságuk révén alkalmasak lehetnek az események rekonstruálására és a korabeli viszonyok elemzésére.

A tanulmány célja a „Gazdag gyilkosság”/„soroksári úti gyilkosság”/„Gazdag-féle bűnpör” néven elhíresült ügy együttes ismertetése, valamint az eseményekben érintett honvédek élethelyzetének és útkeresésének vizsgálata. Munkánkban a következő kérdésekre keressük a válaszokat: hogyan történhetett a bűncselekmény, illetve miként zajlott le a nyomozás.

Budapest, 1999. 307.; Sauerwein József (1823–1863) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok III.* 96., gróf Bethlen Olivér (1825–1892) Bona: *Tábornokok*, 248–249.

⁸ Többek között beőlsei Buday Imre (1818–1879) Bona: *Századosok, I.* 218.; tiborciszeghi Horváth Kálmán (1830–1898) Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. II.* Budapest, 1998. 74.; szaplóczai Szaplóczay Elek (1831–1893 u.) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, III.*, 232.; kisléghi Nagy Mihály (1826–1911) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 555.; szombatsági Vertán Endre (1813–1879) Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban II.* Budapest, 2009. 523–524.

⁹ Például Kiss Antal (1816–1904) Bona: *Tábornokok*, 439–440.; báró Nyáry Adolf (1832–1891) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.* 589.; Mihók János (1825–1894) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.* 490–491.; Reguly Mór (1825–1887) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 26.; Máriássy János (1822–1905) Bona: *Tábornokok*, 501.

¹⁰ Lásd: újhelyi Barla Károly (1819–1880) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, I.*, 97.; Kopcsányi Alajos (1823–1909) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 260–261.; Mészáros Lajos (1824–1892) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 479.

¹¹ Lásd: tóthváradjai Kornis Pál (1814–1875) Bona: *Századosok, I.*, 577.; Nagy József (1820–1884) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 550.; Szénffy Gyula (1823–1896.) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, III.*, 256.

¹² Micskey Imre (1820–1887) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, II.*, 485.; Breuer Gusztáv (1823–1907) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, I.*, 222–223.; Fülhegyi Henrik (1816–1863) Bona: *Tábornokok*, 345–346.

¹³ Totovics Szilárd (1822–1867 u.) Bona: *Századosok, II.*, 473.; bárcziházi Bárczy Dániel (1818–1860) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, I.*, 93.; Sallai István (1830 k.–1875) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, III.*, 83.; Farkas Gergely (1821–1874) Zsótér Andor (1824–1896) Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, III.*, 532.

¹⁴ Aranyi Károly (1813–1892), Árvay László (1825–1893), Bajza József (1804–1858), Bakonyi Sándor (1805–1853), Királyi Pál (1821–1892)

¹⁵ csébi Pogány Lajos (1814–1854), beniczei és micsinyei Beniczky Lajos (1813–1868), báró Majthényi István (1827–1877), szandai Stréter Béla (1820–1886)

zás és a feltételezett bűnösök elleni törvényszéki tárgyalás? Milyen megpróbáltatásokon kellett keresztül mennie az egykori szabadságharcosoknak az 1880-as évekre jellemző büntető-eljárási procedúra során? Milyen színben tüntette fel a sajtó az idős 1848/1849-es honvédek? Hogyan hatott a Honvédmenház életére az eset? Milyen volt az ügyben érintett honvédek menházbéli és azon kívüli élethelyzete? Milyen információk kerültek felszínre az eset kapcsán? Mit mutat meg számunkra a sajtónak és a társadalomnak az ügy iránti érdeklődése? Milyen előítéletekkel és meghurcoltatásokkal kellett szembenéznie az elhunyt özvegyének? És végezetül, volt-e kiút a Honvédmenház falai közül?

Nevezetes gyilkossági ügyek az 1880-as évek első felében

A magyarországi sajtó az 1880-as években is előszeretettel tudósított a hazai és nemzetközi bűnügyekről, valamint azok nyomozati és törvényszéki alakulásáról. Ennek egyik fő oka az volt, hogy az izgalmas, közvéleményt felkavaró, hatásvadász bűnügyekkel több lapot lehetett eladni. Ez pedig megfelelt a dualizmus kori „modern újságírás” egyik fontos alapelveinek, miszerint az újságírás is egy üzlet.¹⁶ A korabeli zsurnalisztikában még nem volt elvárás az ártatlanság vélelme és a személyiségi jogok betartása sem, ami gyakran magával vonta, hogy a cikkírók akár a magánéletben vájkálva, különböző trükkökhöz folyamodva szereztek újabb és újabb értesüléseket egy ügyről – igaz, a korszakban emiatt nem voltak ritkák a sajtóperek sem. Minél részletesebb, csavarosabb volt a történet, annál jobban érdekelte az olvasóközöniséget. A közlekedés, az infrastruktúra és a kommunikáció fejlődésének köszönhetően a tudósítók immár gyakran jelen lehettek az események helyszínein, ezáltal nemcsak a száraz értesüléseket közölhették, hanem leírhatták közvetlen tapasztalataikat, személyes élményeiket, a helyszín hangulatát, légkörét, a jelenlévők külsejét, reakcióit, ezzel is gazdagítva és hitelesebbnek tüntetve fel írásaikat. Az 1880-as évekre a kriminális hírek száma, terjedelme és jelentősége megnőtt a hírlapokban. Ehhez hozzájárult a politikai helyzet kiegyezést követő konszolidációja, a magyar városok urbanizációja, iparosodása, társadalmi átalakulása, ami együtt járt a bűnözés növekedésével és a rendőri, illetve bírósági szervezet fokozatos kiépülésével is.¹⁷

Az egyik legismertebb bűneset az 1882-ben történt tiszaezslári Solymosi Eszter eltűnése és az annak nyomán kibontakozó vérvádi ügy volt,¹⁸ amely hatalmas port kavart a hazai és nemzetközi sajtóban, s egyben rámutatott a korabeli újságírás átalakulására is. Szintén jelentős gyilkossági ügy volt az 1883. március 29-én rablógyilkosság áldozatává vált ifj. székelyi Mailáth György országbíró esete,¹⁹ amelynél a sajtó nem csupán a szenzáció erejét

¹⁶ Dr. Szabó László: *A modern újságírás*. Budapest, 1916. 5–13.

¹⁷ Buzinkay Géza: *Bűnügy és az újságíró: A riporter születése. Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei. Új sorozat, 33. köt. Tanulmányok médiatudományok köréből*. Eger, 2006. 36.

¹⁸ Erről bővebben: Kövér György: *Tiszaezslár „felejthetetlen” emlékei*. Korall, 18. évf. (2017) 67. sz. 35–50.; Blutman László: *A rejtélyes tiszaezslári per*. Budapest, 2017.; Kövér György: *A tiszaezslári dráma. Társadalomtörténeti látószögek*. Budapest, 2011.; Stipta István: *A tiszaezslári per és a korabeli büntető eljárásjog*. Jogtörténeti szemle, 14. évf. (2012) 4. sz. 22–35.; Hegedűs Sándor: *A tiszaezslári vérvád*. Budapest, 1966.; Eötvös Károly: *A nagy per, mely ezer éve folyik s még sincs vége. I–III*. Budapest, 1904.

¹⁹ Mészáros Ádám: *Rablógyilkosság a Várnegyedben, avagy a Mailáth-eset*. In: Kádár Hunor (szerk.): *Az első bűnügy-történeti konferencia előadásai*. Kolozsvár, 2020. 51–66.; Peres Zsuzsanna: *Ifj. Mailáth György országbíró életpályája (1818–1883)*. Bírósági Szemle, I. évf. (2020) 1. sz. 47–56.; Sereg Péter – Koncz Ibolya Katalin: *Gróf székelyi Mailáthok a haza szolgálatában*. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica XXXIV (2016) 57–64.; Bódiné Beliznai Kinga: *Hivatás és függetlenség. A M. Kir. Kúria elnökei 1869–1937*. Budapest, 2020.

használta ki, hanem tevékenyen bekapcsolódott az eseményekbe (az újságírók is nyomozni kezdtek, az olvasók pedig több esetben a rendőrség helyett a szerkesztőséghez fordultak bejelentést tenni).²⁰ Mailáth gyilkosainak kézre kerítése után kezdődött az eszlári per tárgyalása, ami ismét szenzációt jelentett – a per 1884-ben zárult le.²¹ Ezekon a közismert eseteken kívül még számos gyilkossági ügy jelent meg a korabeli lapokban, többek között ismertebbnek számított még a Végh Verona és Buday Róza ellen elkövetett 1885-ös gyilkossági ügy is,²² amely azonban népszerűségét tekintve meg sem közelítette a Gazdagh-féle gyilkosság címlapszerepléseket elérő sajtóvisszhangját.

Mailáth György meggyilkolásának nyomozásával ellentétben Gazdagh Imre esetében nem tudunk olyan belügyminiszteri rendeletről, amely szerint a rendőrség vagy a bíróság bármilyen információt köteles lett volna elhallgatni a sajtó elől. Ilyen módon, habár számtalan valótlanítás került az újságokba, ebben az esetben gyakran tetten érhetők a nyomozásban közvetlenül érintett hivatalos bűnügyi szakemberek, tanúk, ismerősök által adott nyilatkozatok és tudósítások, így az ügy legapróbb részletei is a nyilvánosság elé kerülhettek. Amint az a korábban említett gyilkosságok esetében is tapasztalható volt, a Gazdagh-féle ügy szenzációereje jelentős mértékben növelte az újságok olvasottságát és bevételeit. A *Nemzet* című lap egyik újságírója az ítélet kihirdetését követően azt írta: „Uton-utfélen csak erről beszéltek, s az esti lapoknak rég volt olyan nagy keletje, mint ezúttal. A hirdapárusító-helyeket a közönség valóságos ostrom alá fogta, s a kávéházakban a hirtelen-szöke és emberséges pinczereknek ugyancsak meggyűlt a dolguk az újságszomjas publicummal, mely a Gazdaghné bűnperével akarta édesíteni délutáni kávéját. Annyi bizonyos, hogy a közönség a Majláth-féle bűnpör óta egy fenyítő-tárgyalás iránt sem tanúsított oly nagy érdeklődést, mint a szerencsétlen véget ért catasteri becslőbiztos meggyilkolásából származó ügy iránt.”²³

Ki volt az áldozat?

Gazdagh Imre életéből kevés részletet ismerünk. Házassági anyakönyve alapján 1827-ben született,²⁴ 1848 őszén csatlakozott az Egerben alakuló 26. honvédszászlóaljhoz, Heves vármegye altiszti kinevezésre ajánlotta.²⁵ Végigharcolta a szabadságharcot, majd ezt követően hadnagyként szerelt le.²⁶ 1850-től ismeretlen ideig díjnokként (*Diurnist*) dolgozott.²⁷ 1867-

²⁰ Gergely András – Veliky János: *A politikai sajtó története 1867–1875*. I. Bevezetés. In: Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története II/2*. 1867–1892. Budapest, 1985. 262.

²¹ Gergely András – Veliky János: III. A függetlenségi ellenzék sajtója. In: Kosáry – Németh G. (szerk.): *A magyar sajtó története II/2*. 1867–1892, 312.

²² Lásd: Völgyi Réka: „Az utcaszögletek mártírjai.” *Prostituált képek a XX. század eleji Budapesten*. *Clio műhelytanulmányok* (2020) 1. sz. 1–80.

²³ *Törvényszéki csarnok*. *Nemzet*, 1886. október 16.

²⁴ Tiszántúli Református Egyházkerület, Tizsasas, anyakönyvek 3. kötet, házassági anyakönyvek 1867–1885. (Esketési jegyzőkönyv) 1879. év. Mikrofilm szám: 3406. 773/3. (a felvételt készítette a Genealogical Society – FamilySearch adatbázis: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6N3C-1VTH>) (letöltés: 2022. jún. 24.)

²⁵ Hajagos József: *A Heves vármegyei 26. honvédszászlóalj története 1848–1849-ben*. In: Horváth László (szerk.): *A tavaszi hadjárat*. Az 1996. március 14-i tudományos konferencia anyaga. Hatvan Lajos Múzeum Füzetek 13. Hatvan, 1996. 131.; Nagy Béni – Orosz Ernő: *Heves vármegye története*. In: Borovszky Samu (szerk.): *Heves vármegye*. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1910. 614.

²⁶ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, I., 454.

²⁷ Bán Péter (szerk.): *Heves Megye történeti archontológiája. (1681–) 1687–2000*. Eger, 2011. 142.

ben a Szolnok Megyei Honvédegylet tagja.²⁸ 1871-ben alhadnagyként szerepel Morzsányi Sándor *7000 igazolt, s életben levő 1848/9-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint* (1871) című összeállításában.²⁹ A fellelhető információk szerint kisújszállási birtokán élt és gazdálkodott. A *Budapesti Közlöny* és a *Pénzügyi Közlöny* szerint Széll Kálmán (1843–1915) magyar pénzügyminiszter 1876 januárjában nevezte ki becslobíztossá a budapesti kataszteri kerület mezőtúri járásába.³⁰ 1876-ban, ötvenkét évesen házasságot kötött a nála harminckét évvel fiatalabb, húszéves Simon Máriával,³¹ akitől 1879-ben, 1880-ban és 1884-ben is gyermeke született.³² A háromfős család (két gyermek időközben elhunyt) 1884 második felében költözött Budapestre, a Futó utca 20. szám alatti ház földszint 4-es számú lakását bérelve ki.³³ Gazdag tagja volt a Magyar Természettudományi Társulatnak.³⁴ 1885. április 12-én gyilkosság áldozata lett. Személye tragikus halála és az abból kibontakozó hosszas bűnügyi nyomozás, valamint törvényszéki tárgyalás kapcsán megjelenő sajtóhírek nyomán vált országosan is ismertté.

A holttest előkerülése

A budapesti lapok (*Budapesti Hírlap*, a *Fővárosi Lapok*, a *Nemzet*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*) már 1885. április 13-án, hétfői lapszámukban hírt adtak a gyilkosságról.³⁵ Ezek szerint előző nap, vasárnap hajnalban, 4-5 óra körül Raksányi János 12. számú lovasrendőr egy holttestre bukkan a külső Soroksári úton lévő Honvédmeház³⁶ és a Csingilingi csárda³⁷

²⁸ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, I., 454.

²⁹ Morzsányi Sándor: *7000 igazolt, s életben levő 1848/9-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint*. Pest, 1871. 23.

³⁰ *Különfélék. (Kinevezések, áthelyezések.)* Pénzügyi Közlöny, 1876. január 28. 60.; Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1876. január 25. 501.

³¹ Tiszántúli Református Egyházkerület, Tizzasas, anyakönyvek 3. kötet, házassági anyakönyvek 1867–1885. (Esketési jegyzőkönyv) 1879. év. Mikrofilm szám: 3406. 773/3. (a felvételt készítette a Genealogical Society – FamilySearch adatbázis: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6N3C-1VTH>) (letöltés: 2022. jún. 24.)

³² Gyermekei: Irén – Arankaként szerepel a későbbi forrásokban – (1879–?) „Hungary, Catholic Church Records, 1636–1895”, *FamilySearch* adatbázis (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:X2WV-KY8>) (letöltés: 2022. márc. 13.) Gazdag Irén, 1879.; Júlia Eleonóra (1884 †) „Hungary, Catholic Church Records, 1636–1895”, *FamilySearch* adatbázis (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:X27Z-G5Q>) (letöltés: 2022. márc. 13.), Gazdag Juliana Eleonora, 1880.; István Imre (1884–?) „Hungary Reformed Church Christenings, 1624–1895”, *FamilySearch* adatbázis (<https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:V61C-F1Z>) (letöltés: 2021. febr. 17.) Kisújszállás, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, FHL microfilm: 631,432.

³³ *Rablógyilkosság a fővárosban*. *Pesti Napló*, 1885. április 13.

³⁴ *Társulati ügyek. Jegyzőkönyvi kivonatok a társulat üléseiről*. Természettudományi Közlöny, 1885. május 1. 228.

³⁵ Az ország többi részén főként a fővárosi lapokból értesültek a részletekről, de a gyilkosság egyes elemeiről később számos vidéki lap is beszámolt, amelyek távirat útján vagy a budapesti lapokból szereztek információkat. Lásd: *Székely Nemzet*, 1885. április 14.; *Pápai Lapok*, 1885. április 26.; *Békés*, 1885. április 26.; *Czegléd*, 1885. április 26., *Székesfehérvár és Vidéke*, 1885. november 10.; *Szentesi Lap*, 1886. november 9. Jól látható tehát, hogy országos híre volt az ügynek.

³⁶ A Honvédmeházat 1872-ben alapították, épülete a Soroksári út 62. (ma Soroksári út 114.) szám alatt állt. Farkas: *„Névtelen félistenek viszontagságai”*, 434.

³⁷ Csingilingi csárda elnevezéssel ekkor több helyen is működött vendéglátóhely Magyarországon (többek között Mohácsnál, ahol egy évvel korábban szintén történt egy gyilkosság). Vényi, máshol Vény Henrik budapesti vendéglátóhelye a külső Soroksári út mellett álló családi vállalkozás volt,

közeliében található Gregersen-féle³⁸ telken. A meggyilkolt személyt Gazdag Imrének hívták.³⁹ Az újságírók részletesen beszámoltak a tett helyszínéről, az áldozat személyéről, a gyilkosság előzményeiről, magáról az emberölésről és az annak kapcsán meginduló nyomozásról.

A helyszínen talált nyomok arra utaltak, hogy Gazdag Imrét a vasárnapra virradó éjjelen rablók támadták meg, majd hidegvérrel meggyilkolták. Raksányi lovasrendőr egyik társát a helyszínen hagyva azonnal elvágatott lovával a Budapesti Rendőrfőkapitányság épületéhez, ahol jelentést tett szolgálatban lévő felettesének, Majsay János rendőrtisztnek. A *Budapesti Hírlap* értesülései szerint a helyszínen megtalálták Gazdag Imre tajtékpipaszárát, a holttest körül pedig paprikaport fedeztek fel. Ebből azt következtetést vonták le, hogy a támadók előbb paprikaport szórtak az áldozat szemeibe, majd a telek közepére vonszolták, aminek a nyoma a gyepen is meglátszott. A gyilkos revolverével közvetlenül Gazdag Imre halántékába lőtt, emiatt a holttest feje vértócsában feküdt. Gazdag a jelek szerint kétségbeesetten védekezett, mert arca és kezei is össze voltak karmolva, ruhája pedig szét volt szakítva. A gyilkosok az elsütött revolvért az áldozat kezébe tették, hogy úgy tűnjön, mintha öngyilkosságot követett volna el. Ennek a lehetőségét azonban a rendőrök kizárták, mert az áldozat saját fegyverét megtalálták a kabátzsebében. A pénztárcája hiányzott, de ezen a ponton azt állították, hogy az órája megvolt,⁴⁰ illetve találtak nála egy levelet, amin rajta volt a neve és a lakcíme, ami alapján a rendőrök be tudták azonosítani a személyazonosságát.⁴¹

A *Pesti Napló* újságírója a történet szempontjából is érdekes összefüggésekkel kezdődő cikkében megírta, hogy akkoriban egymást érték a fővárosi gyilkossági ügyek, s a külső Soroksári útnak az a szakasza, ahol Gazdag Imrét az éjszaka folyamán megölték, hírhedt volt a korábban elkövetett rablótámadásokról és gyilkosságokról, amelyek közül (néhány kivételtől eltekintve) az esetek többsége anélkül ért véget, hogy a tetteseket el tudták volna fogni.⁴²

Perényi Roland egyik budapesti bűnözésről írt munkájában szerepel, hogy Ferencváros a 19. század végén, 20. század elején meglehetősen tagolt térszerkezetű városrész volt, amelynek nagy része külső telkekből állt. A kerület Nagykörúthoz közel eső részén főként a társadalmi középréteg élt, míg a külsőbb részekben – ahova a Honvédmeház is épült – elsősorban gyárak és ipari telepek létesültek, amik közelében a munkásság lakott, sőt sokan a szomszédos területekről (Kispest, Erzsébetfalva, Soroksár, Csepel) jártak be dolgozni. Perényi Ferencvárosnak a közbiztonság szempontjából legkritikusabb részeként a városhatárt képező, Gubacsi dűlő és Erzsébetfalva között lévő fás területet jelölte meg, azonban a korabeli lapok a Soroksári út külső szakaszát is a veszélyes környékek közé sorolták.⁴³

amelybe gyakran eljártak iszogatni és szórakozni a szomszédos Honvédmeház lakói, illetve a környék munkásai. A helyet az újságok gyakran kocsmaként is emlegették.

³⁸ Az elnevezés a telek tulajdonosára saági Gregersen Gudbrand (1824–1910) építőipari üzletemberre, magyarországi nagybirtokosra utalt, akinek a nevéhez számos épület-, híd- és vasútépítési munkát fűződik. Bővebben lásd: Halmos Károly: *Két építési nagyvállalkozó a századfordulón*. In: Gyimesi Sándor (szerk.): *Gazdaság. Politika. Kultúra. Tanulmányok Kelet-Közép-Európa történetéből*. Budapest, 1992. 41–62.

³⁹ Helyesen Gazdag Imre, de számos korabeli forrásban „h” betű nélkül szerepel.

⁴⁰ Az ügy későbbi alakulása során az óra és a pénz még előkerült bizonyítékként.

⁴¹ *Ismét rablógyilkosság a fővárosban*. Budapesti Hírlap, 1885. április 13. 4–5.

⁴² *Rablógyilkosság a fővárosban*. Pesti Napló, 1885. április 13.

⁴³ Perényi Roland: *A bűn nyomában – A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*. Budapest, 2012. 178–179.

A gyilkosság előzményei

Gazdagh Imre 1885. április 11-én, szombat este a tervek szerint a Nemzeti Színházba ment volna a feleségével, de ehelyett a Honvédmenházban élő két honvéd bajtársával, Ternyey József honvédszázadossal⁴⁴ és Támár Alajos honvédhadnaggal⁴⁵ a menház közelében elhelyezkedő Csingilingi csárdába ment vacsorázni és bort inni. Egyes szerzők szerint Támár Alajos megjelent Gazdagh Imre lakásán, és rávette, hogy vele tartson;⁴⁶ máshol az szerepel, hogy Gazdagh Imre kereste fel a Honvédmenházban élő barátait – az ügy későbbi története alapján az első változat tűnik a valószínűbbnek.⁴⁷ A vendéglátóhelyen mind a hárman viszonylag sok alkoholt fogyasztottak, és éjfél után mentek csak haza. Gazdagh Imre társai óva intése ellenére gyalog indult útnak a sötétben – ilyen módon számára a hazajutás megközelítőleg egy órát vett volna igénybe. Több helyen is megjelenik, hogy Ternyey és Támár felajánlotta, hogy hazakísérik, máshol azt olvashatjuk, hogy meghívták a Honvédmenházba magukhoz. Szintén gyakran szerepel a forrásokban, hogy Gazdagh azzal nyugtatta barátait, hogy egy revolver és egy kés is van nála, amivel meg tudja védeni magát. A holttest mellett ezeket az eszközöket meg is találták.⁴⁸

⁴⁴ kis és utasternyei Ternyey József (1816–1893) nemesi származású, 1848/49-es honvéd százados. A szabadságharcot megelőzően 1834–1835-ben az osztrák császári királyi 39. gyalogezredben szolgált, majd családi birtokaikon gazdálkodott. A szabadságharcban előbb főhadnagyként harcolt egy önkéntes lovasszázadosnál, majd 1849. február 4-én százados lett a Hajdúságban alakuló 53. (később 36.) honvédszázadosnál. Bona: *Századosok, II.*, 449.; Nagy Iván: *Magyarország családai. Czímerekkel és nemzékrendi táblákkal.* 11. kötet. Pest, 1865. 109. A Bona Gábor századosokat ismertető munkájában szerepelő adatok szerint 1884 és 1887 között a budapesti Honvédmenház lakója volt (Bona: *Századosok, II.*, 449.), azonban a tárgyalat bűnügy kapcsán kiderült, hogy 1885. december 16-tól már nem élt a Honvédmenházban. Erről lásd: A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1918. Halála előtt Endrődön élt, és Szatmár városának díszpolgára volt. Lásd: *Gyászrovat.* Fővárosi Lapok, 1893. május 30. 1167.

⁴⁵ Támár Alajos (1827–1886) 1848/49-es honvéd főhadnagy. A forradalom előtt az Egri Érseki Joglíceumban tanult. 1848 júniusában Nagykállóban az elsők között csatlakozott önkéntesen az ott alakuló sereghez. A 10. honvédszázalajhoz került, és részt vett a délvidéki harcokban, majd őrmesterré léptették elő. 1849. február 24-én hadnagyként, végül főhadnagyként szolgált a Kmety-hadosztályban. Fegyverletétele Borosjenőnél történt meg. A szabadságharc után jogi pályán tevékenykedett. 1867-ben Gyöngyös város megválasztotta törvényszéki tanácsosnak, 1868-ban alszolgabírónak. 1869-ben törvényszéki ülnöknek választották Heves megyében, neve gyakran szerepelt az *Eger* című hetilapban. Az Egerben székelő Hevesmegyei Honvédegylet tagja, majd választmányi tagja volt. A belügyminisztérium 1881. október 12-én kelt 45904. sz. rendelete értelmében állásából elmozdították. 1884-ben belépett a Honvédmenházba, ahonnan 1885-ben lépett ki a tanulmányban ismertetésre kerülő okokból. Bona: *Hadnagyk és főhadnagyk, III.*, 315.; Udvardy László: *Az egri érseki joglíceum története 1740–1896.* Eger, 1898. 696.; *Helyhatóságok. Gyöngyös városa.* Budapesti Közlöny, 1867. május 21. 624.; *Városi és megyei hírek.* Eger, 1869. január 28. 30.; *A hevesmegyei 1848/49-ki honvédek egylete által 1880. évi Szeptember hó 5-én tartott közgyűlés tárgyai.* Eger, 1880. szeptember 9. 291.; *Hevesmegyének az 1882. évi januárhó 16-án és következő napjain tartandó rendes bizottsági közgyűlésére kitézött tárgyak jegyzéke.* Eger, 1882. január 12. 12.; László Géza: *Osváth Pál 1848/1849-es hadnagy visszaemlékezése a 10. honvédszázalajra* (Forrásközlés). In: Henzsel Ágota (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv 15. Nyíregyháza, 2001. 241–270. itt: 265–266.

⁴⁶ *Rablógyilkosság a fővárosban.* Pesti Napló, 1885. április 13.

⁴⁷ *Ismét rablógyilkosság a fővárosban.* Budapesti Hírlap, 1885. április 13. 4–5.

⁴⁸ *Ismét rablógyilkosság a fővárosban.* Budapesti Hírlap, 1885. április 13. 4.

A boncolás

Gazdag Imre holttestét a Rókus Kórház halottasházába szállították, ahol hamarosan megtörtént a boncolása, amiről a hírlapokban részletekbe menő beszámolók jelentek meg.⁴⁹ A boncolást, amely 1885. április 13-án 10 órakor kezdődött, dr. Ajtai K. Sándor⁵⁰ és dr. Glück Ignác⁵¹ elismert törvényszéki orvosok végezték, és jelen volt a nyomozást vezető Zsarnay Győző⁵² rendőrkapitány is. A szakorvosok a vizsgálat alkalmával megállapították, hogy Gazdag Imrét a fejlődést megelőzően egy 5 mm vastag, 58 cm hosszú zsinórral megfojtották, továbbá kimutatták, hogy Gazdag a végzetes napig egészséges állapotban volt, halálát egyértelműen az erőszakos támadás okozta. Arcán és nyakán több dulakodásra valló nyomot találtak, ami arra utalt, hogy védekezett a támadókkal szemben. A korábbi állításokkal ellentétben paprikapor nem került a szemébe, de a ruháján találtak nyomokat, ami arra utalt, hogy a támadók ezáltal is védtelessé kívánták tenni. A boncolás szerint a fej jobb oldali halántékának hátsó részén egy pénzérme nagyságú égési nyom, annak alsó sarkában pedig lövés okozta seb volt látható. A belső vizsgálatok alapján a golyó súlyosan roncsolta az agyvelőt, és a bal halántéknál a koponyafal és a felső bőr között állt meg. Kérdéses volt, hogy a halált a fojtás vagy a lövés okozta-e. Habár, mint kiderült, előbb a hurkot dobták az áldozat nyakába, majd a viaskodást követően dördült el a lövés, az orvosok véleménye szerint a fojtogatás és a fejlődés együtt okozta az áldozat halálát. Az áldozat temetése a boncolás másnapján történt meg.⁵³

Gazdag Imre gyászszertartása 1885. április 14-én, kedden a délutáni órákban vette kezdetét a Rókus Kórház halottas termében. Többek között a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Napló* és a *Fővárosi Lapok* is beszámolt az eseményről. A temetés iránt nagy volt a fővárosi társadalom érdeklődése. Az emberek már órákkal korábban összegyűltek a kórház környékén.

⁴⁹ *Rablógyilkosság a külső soroksári uton*. Nemzet, 1885. április 13.; *A külső soroksári uti rablógyilkosság*. Pesti Hírlap, 1885. április 14. 3.; *Ismét rablógyilkosság a fővárosban*. Budapesti Hírlap, 1885. április 13. 4–5.

⁵⁰ Ajtai K. Sándor (1845–1917), a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem törvényszéki orvostani intézetének egykori igazgatója, rövid ideig az orvostudományi kar dékánja és az egyetem rektora is volt. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I. kötet. Archi–Bzenszki. Budapest, 1891. 95–96.

⁵¹ Dr. Glück Ignác (1834–1900), törvényszéki orvos, egyetemi tanár, gyógyintézet-tulajdonos. Az 1865/1866. tanévben végzett sebészként a Magyar Királyi Tudományegyetemen. Számátalan bűntény kivizsgálásában vett részt, többek között tagja volt a tiszzaeszlári vérvád és a Mailáth gyilkosság orvosszakértői gárdájának is. A Magyar Királyi Honvédség 86. gyalogezred tartalékos segédorvosa volt, majd 1886-ban a 8. honvéd gyalog féldandár szabadságolt állományába helyezték át. 1887. május 22-én a budapesti VII. kerület, Városligeti fasor 11. szám alatt hidegvíz-gyógyintézetet nyitott. *A m. k. egyetemen 1865/6-dik évben oklevelezett orvos-sebész tudorok, sebész és gyógyszerész mesterek stb.* Orvosi Hetilap, 1866. december 23. 897.; *Dr. Glück Ignác*. Budapesti Közlöny, 1875. január 21. 431.; *Rendelei Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1886. december 20. 320.; *Dr. Glück Ignác-féle hidegvíz-gyógyintézet*. Orvosi Hetilap, 1887. június 12. 785.; *Dr. Glück Ignác-féle hidegvíz-gyógyintézet*. Vasárnapi Ujság, 1887. június 15. 391.; *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*, 1888. 5. évf. III. szakasz, 20.; *Hetiszemle és vegyesek*. *Elhunyt*. Orvosi Hetilap, 1900. február 25. 124.

⁵² Zsarnay Győző (1848–1906) elismert rendőrkapitány volt a 19. század végén, 20. század elején. Miskolcon lett rendőrkapitány, majd 1885-ben a Budapesti Rendőrkapitányságra került, ahol a főkapitányság bűnügyi osztályának a referense, majd osztályvezető-helyettese lett. Húsz éven keresztül foglalkozott a budapesti bűnügyi esetekkel. 1906-ban súlyos betegsége miatt öngyilkos lett. *Zsarnay Győző öngyilkossága*. Az Ujság, 1906. március 17. 5.

⁵³ *A soroksári uti rablógyilkosság*. Budapesti Hírlap, 1885. április 14. 4.

A rendezvény zavartalan lebonyolítása érdekében lovas és gyalogos rendőröket rendeltek ki a helyszínre.⁵⁴ A búcsúztatáson számos egykori, szabadságharcban részt vett bajtárs megjelent. Többek között jelen voltak a Honvédmenház, az 1848/9-ki Első Budapesti Honvédegyelet és az 1848/9-ki Honvéd-Aggharcosok Betegsegélyező és Temetkezési Egyletének képviselői is. A temetési szertartást Szász Károly, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke vezette, aki az imádkozás levezetését követően megindító beszédet tartott. A beszentelés után a gyászmenet a Kerepesi úti temetőbe ment át, ahol az elhunytat végső nyughelyére helyezték.⁵⁵

Gazdagh Imre balesetbiztosítása

Már a gyilkosságot követő napokban eljutott a lapokhoz, hogy Gazdagh Imrének 15 000 Ft értékű balesetbiztosítása volt. Több újság is azt írta, hogy a biztosítást barátja, Támár Alajos biztatására kötötte meg a halála előtt. Az árvaszéki jegyzőkönyv szerint azonban Gazdagh már közel két éve biztosítva volt.⁵⁶ A Budapest Főváros Árvaszékénél keletkezett jegyzőkönyv szerint 1885. május 21-én Gazdagh Imre hagyatéki ügyét illetően az árvaszéknél megjelent özv. Gazdagh Imréné (szül. Simon Mária), aki életbiztosításról szóló bárcát (igazoló iratot) mutatott be, amelyben az állt, hogy 1883. június 19-én Gazdagh Imre életbiztosítást kötött az első osztrák általános baleset ellen biztosító társaság magyarországi vezérügynökségénél,⁵⁷ és örököséként a feleségét, illetve annak elhalálozása esetén kislányát, Gazdagh Arankát jelölte ki. A Gazdagh Imre után fennmaradt balesetbiztosítási összeget a felesége kapta meg,⁵⁸ aki a biztosítótársaság kérésének megfelelően a *Nemzet* című lapban nyilvánosan köszönetet mondott a társaságnak, amiért hiánytalanul megkapta a neki járó összeget, és javasolta, hogy amelyik férj csak teheti, szintén biztosítsa be magát a váratlan helyzetekre.⁵⁹

A nyomozás kezdeti fázisa

Az eset kivizsgálása során nem állt még rendelkezésre ujjlenyomatosszerű elemzés, illetve a magyar nyilvántartási rendszert sem nevezhetjük a korabeli európai színvonalnak megfelelőnek. A nyomozás alatt a helyszínen talált tárgyi nyomok alapján indult meg a tettesek utáni kutatás, de ezek, mint látni fogjuk, önmagukban nem voltak elégségesek. Mindemellett a korabeli Nyugat-Európában elterjedt nyomozó/detektív szakma még korai szakaszában járt

⁵⁴ *A soroksári uti rablógyilkosság.* Budapesti Hírlap, 1885. április 15. 3.

⁵⁵ *Helyi hírek. – A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 15.; *A soroksári uti rablógyilkosság.* Budapesti Hírlap, 1885. április 15. 3.; *A soroksári uti rablógyilkosság.* Fővárosi Lapok, 1885. április 15. 564. A *Fővárosi Lapok*ban megjelent cikk szerint a temetésen jelen voltak egykori honvédtisztek is, többek közt Krivácsy József ezredes, Mikár Zsigmond alezredes, Ternyey József százados, Degré Alajos alszázados, Támár Alajos főhadnagy.

⁵⁶ *Hírek. A soroksári uti rablógyilkosság.* Nemzet, 1885. április 15.; *Hírek. – A soroksári uti rablógyilkossághoz.* Nemzet, 1885. április 18.

⁵⁷ Az első osztrák általános baleset ellen biztosító társaságot 1882-ben Bécsben alapították meg. A cégnek Magyarországon is volt vezérügynöksége, ami „Assicurazioni Generali” néven működött a Budapest, V. kerület, Dorottya utca 10. szám alatt. *Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája.* VI. *Dúc-Etele.* Budapest, 1912. 430.

⁵⁸ Budapest Főváros Levéltára. A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok. Budapest Székesfőváros Árvaszékének (1873-1875 Budapest Székesfőváros Tanácsának, mint gyámhatóságnak) iratai. Általános iratok HU-BFL-IV.1411.b.-1885-01055–Gazdag

⁵⁹ *Nyílt tér. Nyilvános köszönet.* Nemzet, 1885. május 29.

Magyarországon. Egy későbbi, 1910-ben kelt cikk írója szerint a Tisza Kálmán vezette magyar kormánynak a hivatalos detektívtestület felállításához a végső lökést Gazdag Imre bűnügye adta meg, s habár erre a hivatalos iratokban nem találtunk semmilyen bizonyítékot,⁶⁰ a fővárosi rendőrség detektív osztályának megalapítása (1885. december 15.) Török János rendőr-főkapitányságának idején egybeesett a Gazdag-ügy nyomozati időszakával. Végül Tisza Kálmán miniszterelnök (1875–1890), belügyminiszter (1875–1887) utasításának megfelelően 1886. január 1-jén hivatalosan is kezdetét vette a budapesti detektív munka.⁶¹ Ezáltal a Soroksári úti gyilkosság alkalmával már szinte biztos, hogy bevetették az első detektíveket.⁶²

A rendőrség a holttest megtalálását követően azonnal megkezdte a nyomozást, és már aznap gyanúsítottakat állítottak elő. A polgári biztosok és lovasrendőrök Budapest határán kezdték el keresni a tetteseket, illetve értesítették a Ferencvárossal szomszédos települések (Soroksár, Erzsébetfalva, Ócsa, Dunaharaszti, Alsónémedi stb.) csendőreit is, hogy azok a saját hatáskörükben megegyék a szükséges lépéseket, mint például a gyanús személyek figyelését és elfogását. A rendőrség a gyilkosság helyszínén több bizonyítékot is begyűjtött, amik alapján megindíhatta a vizsgálatot. A helyszínen talált paprikaporon és revolveren kívül találtak még egy női ruhafoszlányt, így felvetődött, hogy női résztvevője is lehetett a bűncselekménynek, valamint egy ezüst pitykegombra bukkantak, ezért felmerült, hogy népviseletük miatt akár oláh cigányok is lehettek az elkövetők, akik olykor a külső Soroksári úton tanyáztak. Találtak ezenkívül még egy fanyelű, közepes méretű konyhakést, aminek a pengéje kitört. Gazdag Imrének is volt egy zsebkése, amit szintén eltörve találtak az áldozat mellett, s ebből arra következtettek, hogy talán ezzel védekezhetett támadóival szemben. Gazdag véres nyakkendője és üres pénztárcája a Közvágóhídnál került elő, ennek ellenére a rendőrség szerint Soroksár felé menekültek el a tettesek. A nyomozás a hírlapok szerint elsősorban a szegényebb és munkás rétegek között zajlott (vasúti munkások, kubikosok, kocsisok, hajcsárok, a főváros környékén élő napszámosok, cigányok, csavargók stb. voltak a kiszemelt célcsoportok). A hatóságok nagyszámú gyanúsítottat fogtak el és hallgattak ki, akiket orvosi vizsgálatnak is kitétek, hogy ezáltal kiderítsék, nincs-e nyoma rajtuk dulakodásból származó sérüléseknek. A nyomozást vezető Zsarnay Győző rendőrkapitány éjjel-nappal dolgozott az ügyön, miközben más esetekkel is kellett foglalkoznia, de így sem sikerült a gyilkosok nyomára bukkannia.⁶³ A rendőrök kihallgatták a Csingilingi csárda tulajdonosát, Vény Henriket és egyik lányát is, akik azonban azt vallották, hogy éjjel előtt lefeküdtek aludni, ezért nem tudtak a hatóságok segítségére lenni. Név szerint ismert gyanúsítottként szerepelt az ügyben Rózsa György, Dienes Sallay József és Lábát János,⁶⁴ mindemellett a

⁶⁰ *A Csingilingi-csárda titka. (A fővárosi detektív kar jubileuma.)* Az Ujság, 1910. november 20. 13.

⁶¹ Szigetvári Oszkár: *A fővárosi rendőrség detektívtestülete.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), 27. évf. (2017) 53. sz. 85.

⁶² *A Csingilingi-csárda titka. (A fővárosi detektív kar jubileuma.)* Az Ujság, 1910. november 20. 13. (A cikk szerint a nyomozás során az első budapesti detektívek, Horváth Péter és Jansky Gyula titkos rendőrök szolgáltatták be Gazdag Imre eltűntnek hitt és a házkutatás alatt előkerült óráját Drill Béla vizsgálóbíróknak.)

⁶³ *A soroksári-uti rablógyilkosság.* Budapesti Hírlap, 1885. április 14. 4.; *Helyi hírek. A soroksári-uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 14.; *Hírek. A soroksári uti gyilkosság ügyében.* Nemzet, 1885. április 14.

⁶⁴ *Helyi hírek. A soroksári-uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 15.; *A soroksári-uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 16.; *Helyi hírek. – A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 17.; *A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 18.; *Személyi hírek.* Fővárosi Lapok, 1885. április 17. 575.

lakosság körében is megindult a feltételezett tettesek figyelése és meggyanúsítása. Előfordult, hogy valakit a lakóközössége jelentett fel, de az is megtörtént, hogy egy vidékről Budapestre érkezett, mulatozó parasztleányt szemeltek ki gyilkosként a Zrínyi Kávéházban.⁶⁵ A rendőrség minden igyekezete ellenére egyik gyanúsítottal szemben sem talált kellő bizonyítékot az ügyben, a tetteseket nem sikerült megtalálni.

A sajtó a következő hónapokban folyton talált egy-egy ürügyet a Gazdagh-féle gyilkosság felemlégetésére. Többször a rendőrség vagy a törvényszék sikertelensége kapcsán került elő az eset, de olyan is előfordult, hogy egy álgyilkos jelentkezett, aki azt vallotta, ő volt Gazdagh Imre gyilkosa. Ilyen volt Ehrich Pál, aki önként adta fel magát a rendőrségen, és beismerővallomást tett arról, hogy meggyilkolta az áldozatot. A gödöllői csendőrségnél jelentkezett először 1885 májusában, ahol orosz katonaszökevénynek állította be magát, majd kérte a csendőröket, hogy adják át az illetékes hatóságoknak. A csendőrség a fővárosi rendőrséget, az pedig a budapesti orosz konzult értesítette az esetről, majd hosszú jegyzékváltás után kiderült, hogy Ehrich Pál nem mondott igazat, és mint az később a Rókus Kórház megfigyelő osztályán megállapították, súlyos elmezavarban szenvedett.⁶⁶

1885 augusztusáig nem telt el úgy hónap, hogy valamelyik sajtóorgánumban legalább egy sor erejéig ne utaltak volna a Soroksári úti gyilkosságra.⁶⁷ Az év szeptemberében és októberében úgy tűnt, mintha a Gazdagh-ügy sajtóvisszhangja valahára elcsendesedett volna, azonban 1885 novemberében újabb fordulatot vett az ügy. November 12-én a *Budapesti Hírlap* címlapján „Gazdag Imre gyilkosai.” címmel ismét közzétettek egy cikket, amelyben a következő mondatok szerepeltek: „Már-már feledékenységbe ment a soroksári úti rablógyilkosság [...] alig szenved kétséget, hogy azok, kiket a vizsgáló bíró mint vádlottakat ma letartóztatott, ha nem is közvetlen tettesei, de bizonyára fölbujtói, bűnszerzői voltak a Gazdag Imrén elkövetett gyilkosságnak. E vádlottak Támár Alajos 1848–9-iki honvédhadnagy és a meggyilkolt özvegye, Gazdag Imréné, kiket ma este Drill Béla vizsgálóbíró súlyos gyanuokok alapján letartóztatott.”⁶⁸ 1886 novemberében az újságok újfent nap mint nap részletezni kezdték az ügy alakulását.

Fordulat a nyomozásban

Mint láthattuk, a rendőrök és a vizsgálóbírók eleinte nem tudtak kézzelfogható eredményeket felmutatni az ügygel kapcsolatban, de időközben Gazdagh Imre özvegyének és egykori bajtársának, Támár Alajosnak az élete gyökeresen megváltozott. Az elhunyt balesetbiztosításának köszönhetően özvegy Gazdagh Imréné és Támár Alajos életkörülményei javultak. Gazdagh Imréné 1885. október 18-án az Andrassy út 86. alatti ház második emeletére költözött. A lakást, ami három utcafrontra néző szobából és egy előszobából, konyhából, illetve cselédszobából állt, az újságok szerint 650 Ft évi bérleti díjért bérelték ki. A lakást Támár

⁶⁵ *A soroksári-uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 16.; *Helyi hírek.* – *A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 17.; *A soroksári úti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. április 18.

⁶⁶ *Törvényszéki csarnok.* Pesti Hírlap, 1885. június 14. 10.; *Hírek.* Nemzet, 1885. június 13.; *Gazdag Imre gyilkosa.* Budapesti Hírlap, 1885. június 13. 4.; *Kétes önvád.* Fővárosi Lapok, 1885. június 14. 900.; *A megbolondult „gyilkos”.* Budapesti Hírlap, 1885. június 20. Melléklet a „Budapesti Hírlap” 168-ik számához. 1.; *A megtévelyodott gyilkos.* Politikai Ujdonságok, 1885. június 24. 347.

⁶⁷ Lásd: (*A soroksári úti rablógyilkosság*) Budapesti Hírlap, 1885. május 12. 7.; (*Gazdag Imre állítólagos gyilkosa.*) Pesti Hírlap, 1885. június 13. 5.; *Kanapé-pörök.* Pesti Hírlap, 1885. július 29.; *Az ál rablógyilkos.* Nemzet, 1885. augusztus 8.

⁶⁸ *A soroksári-utcai rablógyilkosság.* Budapesti Hírlap, 1885. november 12. 1–2.

Alajos vette ki „unokahúgának”, özv. Gazdag Imrénének a nevére. A szobákba bútorokat vettek, és a beköltözés napján új cselédet fogadtak. Gazdagné hétéves lányát egy Király utcai leánynevelő intézetben helyezte el – a kislány minden vasárnap délután látogatta meg édesanyját néhány óra erejéig.⁶⁹ Támár Alajos saját akaratából elhagyta a Honvédmeházat, hogy az özvegygel együtt éljen az új lakhelyükön. Ezeket a változásokat és az eset körülményeit utólagosan szemlélve a gyanú rövidesen a párosra terelődött.

A Soroksári úti gyilkosság ügye a Budapesti Királyi Büntető Törvényszéknél Drill Béla⁷⁰ vizsgálóbíróhoz került, aki megbízást kapott a vizsgálatok lebonyolítására. Az ügyészi feladatkörök ellátásával Lenk Gyula⁷¹ királyi alügyészt bízták meg. Mint ez a hírekből kiderült, a törvénytörvényes szakemberei a nyomozás során már titokban adatokat gyűjtöttek az említett személyekre vonatkozóan, illetve napvilágra került az a vélekedés, hogy a gyilkosságnál használt pisztoly tulajdonosa a Honvédmeház egy másik lakója, Gotthárd Sándor⁷² lehetett. Gotthárd emiatt szintén a gyanúsított személyek között szerepelt, ahogy Molnár Károly⁷³ honvéd őrmester is, akiről több tanú is azt állította, hogy korábban a gyilkosságnál használt revolvert tisztogatta a menház lakói szeme láttára.⁷⁴

Törvénytörvényes vizsgálat

Drill Béla vizsgálóbíró és Lenk Gyula alügyész is úgy vélte, hogy a rendőrség néhány gyanús körülményt addig figyelmen kívül hagyott, például, hogy Támár Alajos és Gazdag Imréné bizalmas kapcsolatban voltak egymással, és hogy Támár hívta Gazdagot a Csingilingi csárdába azon az estén. A vizsgálat során adatokat gyűjtöttek Támárra vonatkozóan, amiből kiderült, hogy házas ember volt, aki kicsapongó életet élt, emellett az egri törvénytörvényes elkövetett árvaszéki csalásai miatt is gyanússá vált, illetve találtak Támárra vonatkozóan néhány további terhelő nyomot is – kilépett a Honvédmeházból, és özv. Gazdag Imrénéhez költözött, együtt költözték el a balesetbiztosításból származó pénz egy részét (többek között Óbudán mulattak, és fürdőhelyekre jártak). A vizsgálóbíró többször beidézte őket valamilyen

⁶⁹ *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1885. november 13. 3.

⁷⁰ Drill Béla (1848–1924) jegyző, törvénytörvényes vizsgálóbíró, kúriai bíró, 1912 és 1913 között a Budapesti Királyi Büntető Járásbíróság elnöke. Elnöki posztjából egy politikai perben hozott kétes ítélete miatt nyugdíjazták. A soroksári úti gyilkosság előtt lopási, csalási, bankjegyhamisítási ügyeken dolgozott, de részt vett anarchisták elleni vizsgálatban is. *A szétugrasztott játékbarnang*. Pesti Napló, 1884. március 3.; *Törvénytörvényes csarnok. Az anarchisták*. Pesti Napló, 1884. március 27.; *Hírek. Véres szerelmi dráma*. Nemzet, 1884. szeptember 13.; *Törvénytörvényes csarnok. A „Fortuna” tengeri kigyója*. Budapesti Hírlap, 1885. március 31.; *Ausztriai hírek. – Grácban*. Fővárosi Lapok, 1885. április 5. 518.; *Hivatalos rész*. Budapesti Közlöny, 1912. október 16.; *Gyászrovat*. Nemzeti Ujság, 1924. március 18. 6.

⁷¹ Lenk Gyula (1850–1924), királyi ügyész, törvénytörvényes, majd ítélőtáblai bíró, 1905 és 1906 között Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja. A Gazdag-fél bűnper idején királyi alügyész volt. (Iszpáni tevékenységéről lásd: Bojtos Gábor: *Három Almásy a vármegye élén*. In: Csöngé Attila – Czégény Istvánné – Pozsgai Erika (szerk.): Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 29. Szolnok, 2015. 57–135.)

⁷² bikszögi Gotthárd Sándor életrajzi adatait lásd: Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok, I.*, 477.

⁷³ Molnár Károly (1816–1886/87), őrmester, Révkomáromban született. A szabadságharc alatt a 2. tüzérezrednél szolgált tüzemesterként. 1875. április 15-én vették fel először a menházba, majd 1876-ban rossz magaviselete miatt kiutasították. 1880. augusztus 5-én lett ismét a Honvédmeház lakója, 1885-ben a megvádolását követően elhagyta a menházat. Lásd a Honvédmeház anyakönyveit és mutatóit. *Hadtörténelmi Levéltár VI. 12. Az 1848-49-es Honvédmeház 1886–1924. 44 r. sz. iratai*.

⁷⁴ *Törvénytörvényes csarnok. A soroksári úti gyilkosság*. Pesti Hírlap, 1885. november 22. 11–12.

kisebb jelentőségűnek tűnő indokkal, hogy mindeközben valójában kihallgassa őket. Gyanús körülménynek vélték, hogy a kihallgatásokra együtt jelentek meg, emiatt is bűntársaknak tűntek. Miután a vizsgálóbíró összegyűjtötte a terhelő bizonyítékokat, Lenk Gyula királyi alügyész elrendelte a gyanúsítottak elleni vizsgálatot, majd a pár letartóztatást.⁷⁵ Budapest Főváros Levéltárában fennmaradtak a vizsgálati eljárás során előállított személyek fogoly törzskönyvei. Ezek alapján Gazdagh Imréné, leánykori nevén Simon Mária 1858-ban Kun-szentmártonban született. A vizsgálat idején még éltek a szülei, egykor törvényes házasságban élt a néhai Gazdagh Imrével. Korábban büntetve nem volt. 1885. november 11-én adták ki a letartóztatási parancsot ellene, és gyilkosságban való büntettség miatt kísérték be a fogházba. A fogolytörzskönyvi bejegyzése szerint a vádlottnak nem voltak tettestársai (sic!).⁷⁶

A törzskönyvek között megtalálhatók Támár Alajos adatai is. Eszerint ötvenhét éves, ügyvéd, szülőhelye Törökszentmiklós, utolsó lakhelye Budapest, Andrássy út 86. volt. Házas, de nejétől külön élt. Nem rendelkezett a letartóztatásakor saját vagyonnal, és a rendőrség értesülése szerint nem volt korábban kihágása sem (sic!).⁷⁷ Gyilkosság vádjával tartóztatták le Budapesten 1885. november 11-én Drill Béla vizsgálóbíró utasítására. A vádlott tettestársaként feltüntették Gazdagh Imréné nevét.⁷⁸

További letartóztatások és kihallgatások

A Csemegi-kódex, vagyis az első magyar nyelvű büntetőtörvénykönyv az 1878. évi V. törvényként került bevezetésre Magyarországon, csupán hét évvel Gazdagh Imre gyilkosságát megelőzően. A büntetőtörvénykönyvet több kritika érte már a kortársak részéről, illetve a később megjelent szakirodalmak is többször rávilágítottak annak hiányosságaira és vitatható pontjaira.⁷⁹ Amint azt Mezey Barna *Magyar Jogtörténet* című összefoglaló munkájában megfogalmazta, a korabeli büntetőeljárás Magyarországon elmaradottabb volt a fejlettebb európai országok rendszereihez képest. A védelem a komolyabb, főbenjáró esetekben volt csak kötelező jellegű, emellett a védői jogok is korlátozottak voltak. A gyanúsítottak az ügyvédekkel kivételes esetekben egyeztethettek, a vád alá helyezésig a vizsgálati iratokba ritkán engedtek bepillantást a jogi képviselőknek. A vizsgálati iratok alapján a királyi ügyészség jóváhagyásával és indítványozásával történt az idézés, a vád alá helyezés és az eljárás megszüntetése egyaránt – szükséges esetben hitelesítési eljárást is tartottak. A végtárgyalásra hosszas bizonyítási folyamatot követően, a vizsgálati dokumentáció alapján összeállított vádirat alapján került sor. Amint azt a Gazdagh-féle ügynél is látni fogjuk, adott esetben a vádlottnak és a tanúknak is meg kellett indokolniuk, ha eltértek a vizsgálóbírónak tett vallomástól. Fontos megjegyezni azt is, hogy a tárgyalt időszakban nem érvényesült sem a szabad

⁷⁵ *A soroksári-utcai rablógyilkosság*. Budapesti Hírlap, 1885. november 12. 2.

⁷⁶ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1753 (A forrásban megőrződött özv. Gazdagh Imréné hivatalos személyleírása is.)

⁷⁷ Az egrai törvényszéktől az árvaszéki pénzzel való visszaélés miatt bocsájtották el. *A soroksári-utcai rablógyilkosság*. Budapesti Hírlap, 1885. november 12. 2.; *A soroksári uti gyilkosság*. Pesti Hírlap, 1885. november 13. 12.; *Támár Alajos*. Budapesti Hírlap, 1886. január 14. 1.

⁷⁸ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1754

⁷⁹ Ambrus István: *A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről*. In: Kádár Hunor (szerk.): *Az első bűnügy-történeti konferencia előadásai*. Kolozsvár, 2020. 39–50.

bizonyítás elve, sem a személyes szabadság védelme, sem pedig az ártatlanság védelme. Mindez rendkívül kiszolgáltatottá tette a gyanúba fogott személyeket.⁸⁰

Amint azt Stipta István egyik tanulmányában megfogalmazta: „Magyarországon egészen 1896-ig nem voltak intézményes garanciák a hanyag, szakszerűtlen, rosszhiszemű nyomozási cselekmények és tudatos hivatali visszaélések ellen.” Emellett arra is rávilágít, hogy a büntetőeljárás egyik fontos feladata volt a tömeghangulat és a felkorbácsolt közvélemény távoltartása a jogszolgáltatástól.⁸¹ Ebben az esetben a sajtónyilvánosság előtt zajlott minden, tehát a rendőrökre, a vizsgálóbírókra és a bíróságra is jelentős külső nyomás nehezedett. A Gazdagh-féle nyomozás és az azt követően kibontakozó bűnper esetében is óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy mennyire befolyásolta a joggyakorlókat a közhangulat és a sajtónyilvánosság alakulása. Erre a kérdésre a kutatás jelen állása szerint nem tudunk választ adni, azonban az megállapítható, hogy a vádat megfogalmazó hatósági képviselőktől a magyarországi társadalom igazságtételt és eredményes teljesítményt várt el. Éppen ezért a korszerű igazságszolgáltatás megalkotásának igénye nem csupán a jogtudomány, a szakpolitika és a joggyakorló szakemberek körében merült fel, a nyilvánosság elé kerülő egyre több megoldatlan és elhibázott vizsgálati eset nyomán a sajtó és a szélesebb társadalom is érzékelte a meglévő rendszer problémáit, így egyre többen és határozottabban követelték annak megreformálását. Az 1880–1890-es években több új törvénytervezet készült, mire 1895-ben érdemlegesen is megkezdtek a büntetőeljárás törvényjavaslat tárgyalását az országgyűlésben. Hosszas vitát követően az új bűnvádi perrendtartás – több mint tíz évvel a ’80-as évek béli botrányos ügyek után – 1896-ban az 1896:33. tc. által emelkedett törvényi erőre, azonban csak négy évvel később, 1900. január 1-jével lépett hatályba. Az esküdtbíróságok újabb szabályozása (1897:33. tc.) és a büntetőbíróságok hatáskörét megállapító és a bűnvádi perrendtartást szabályozó (1897:33. tc.) törvény is ekkor lépett életbe.⁸²

A fentiek alapján látható tehát, hogy amikor a Fortuna fogház⁸³ épületében Drill Béla vizsgálóbíró már várta és személyesen fogadta a vádlottakat, akiket polgári biztosok kísérték be, még meglehetősen széles jogkörrel rendelkezett. Az ügy miatt Böck János királyi ügyész is a hivatalában tartózkodott, hogy a helyszínen rendelkezésre álljon, ha azonnali végzést kellene kiadnia. A folyok megérkezésekor a vizsgálóbíró habozás nélkül megkezdte kihallgatásukat, amely során Gazdagh Imrénét órákon át az elhunyt férje balesetbiztosításáról és Támár Alajossal való kapcsolatáról faggatta. Az asszony ártatlannak vallotta magát, és azt mondta, hogy nem tud semmit a gyilkosságról. Drill Béla ennek ellenére kihirdette a végzést, amely szerint a felmerült gyanús okok miatt ideiglenesen fogságba került. Az asszony összetört fogadta a helyzetet, sírva adták át a fogházmesternek. Ezt követően Támár Alajost is kihallgatták, aki szintén tagadta a vele szemben megfogalmazott vádat. A vizsgálóbíró szerint hazudott, majd az ügyész jóváhagyásával őt is letartóztatta és fogdába záratta.⁸⁴

⁸⁰ Mezey Barna: *Magyar jogtörténet*. Budapest, 2007. 444–447.

⁸¹ Stipta: *A tisztaeszlári per*, 23.

⁸² Mezey: *Magyar jogtörténet*, 444–445.

⁸³ A budai várban található egykori Fortuna vendéglő épületében (Budapest I. kerület Fortuna utca 4.) 1872-től bíróság és fogház működött, amelynek az elhelyezési körülményei az 1870–1880-as években nem voltak megfelelők. Az ellenőrzésekkor a rabállomány a legtöbbször meghaladta az elfogadható mennyiséget (lásd például: *A budapesti börtönök*. A Jog, 1885. július 19. 261–262.), valamint előfordultak panaszok az örök által elkövetett visszaélésekről és a szobák higiéniai és levegőztetési körülményeinek elégtelenségeiről. A „Fortuna”. – írta: dr. Visontai Soma budapesti ügyvéd. *Ügyvédek lapja*, 1888. április 28. 2–3.

⁸⁴ *A soroksári-utcai rablógylósság*. Budapesti Hírlap, 1885. november 12. 3.

A kihallgatások során elhangzott állítások valóság alapját az elemzőnek gyakran nehéz elkülönítenie, mivel feltételezhető, hogy a vizsgálóbíró a kérdésfeltevéseinél néhány esetben csavart egyet a történeten annak érdekében, hogy kikényszerítse az igazságot a vádlottakból. Emiatt nehéz kideríteni, hogy vajon mely vallató kérdések voltak a ténylegesen megalapozottak. Az újságírók az ügy minden kisebb-nagyobb alakulásáról tudósítottak, az emberek városszerte a gyilkossági ügyről beszélgettek, latolgatva, hogy a vádpontok jogosak-e vagy sem. Az újságolvasó társadalom nagy többsége vélhetően a lapoknak hitt, és a letartóztatás indokait szintén gyanúsítónak ítélte meg.⁸⁵

Támár Alajos tehát a Fortuna fogházba került, ahol kettő másik fogolytárssal együtt osztozott a 14-es számú cellán. Az újságcikkek leírják, hogy kezdetben meglehetősen ingerült és elkeseredett állapotban volt, mert letartóztatásával elvesztette polgári becsületét, majd később kissé megnyugodva kérte, hogy letartóztatását függeszték fel, mert ártatlan, de az is előfordult, hogy öngyilkossággal fenyegetőzött abban az esetben, ha ártatlansága ellenére elítélik őt. Az újságok emellett azt is megjegyezték, hogy gyakran érdeklődött özv. Gazdag Imréné állapota felől, és kíméletes bánásmódot kért a számára. Gazdag Imréné a törvényeségi kórház épületének egyik cellájába zárták, ahol egy sikkasztásért bezárt postamesternővel, Lehoczky Máriával került azonos helyiségbe. A fiatal özvegyről szóló cikkek gyakran beszámoltak arról, hogy vizsgálati fogsága alatt gyakran sírva fakadt és szívgörcsöktől szenvedett, nehezen viselte az igazságügyi procedúrát.⁸⁶

A gyanúsítottak elfogását követően a törvényeségi szakértők tovább folytatták a vizsgálatot annak érdekében, hogy elegendő terhelő bizonyítékot gyűjtsenek a vádirat benyújtásához. Ehhez házkutatást tartottak, újabb ismerősöket, hozzátartozókat és az ügyvel kapcsolatban bármilyen információkkal szolgálni képes tanúkat állítottak elő, akiknek a vallomása alapján építették fel a bűnvádat, sőt még további bűnrészeseket is felfedezni véltek. Amint azt korábban említettük, Gotthárd Sándor 1848/49-es honvédszázadost is meggyanúsították az ügyben, amiért ő a gyilkosság után kilépett a Honvédmeházból, és vidékre költözött. Mint kiderült, ezt azért tette, mert nyugdíjban részesítették, és ezáltal családjával együtt már képessé vált az önellátásra. Gotthárd Sándor Szombathelyről utazott Budapestre, és habár hosszabb ideig kihallgatták, a vallomása nem lendítette előrébb az ügyet, ezért ismét visszautazhatott lakhelyére.⁸⁷

A gyilkosság előtti estén jelenlévő Ternyey József századost is több alkalommal hívták be kihallgatásokra, aki arra a körülményre hívta fel a vizsgálóbíró figyelmét, hogy Gazdag Imre nővére az eset után Budapestre jött, és ez idő alatt az özvegnél lakott. Ezalatt a két nő összeveszett, és rossz viszonyban vált el egymástól. Ternyey szerint a vitát az özvegynek Támár Alajossal való kapcsolata idézhette elő. Szintén ő hívta fel arra a figyelmet, hogy egy közhonvéd tanúskodna arról, hogy látták, amint Molnár Károly a lehetséges gyilkos fegyvert tisztogatta, emellett Vény Henrik kocsmáros és lányai újabb kihallgatását is érdemesnek találta. A vizsgálóbíró ez alapján ismét kihallgatta Vény Henrikéket, illetve a gyilkosság gyanúja Molnár Károlyra terelődött, már csak azért is, mert 1885 áprilisában ruhákkal és értéktárgyakkal együtt – amiket egyes újságcikkek szerint eltulajdonított a többi menházlakótól – elhagyta a Honvédmeházat, s azóta nem tudtak a hollétéről.⁸⁸ A gyanút erősítette, hogy a

⁸⁵ *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1885. november 13. 3.

⁸⁶ Erről lásd például: *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1885. november 13. 4.; *Törvényeségi csarnok*. – *A soroksári-utczai rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. november 24.

⁸⁷ *Törvényeségi csarnok*. *A soroksári-utczai rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. november 14.

⁸⁸ *Törvényeségi csarnok*. *Gazdag Imre*. Pesti Napló, 1885. november 18.

vizsgálóbíró előtt egy Kirda vezetéknevű viselő közhonvéd azt vallotta, hogy látta őt a gyilkos fegyverrel.⁸⁹ A rendőrség ez alapján kerestetni kezdte Molnár Károlyt is.⁹⁰

Az említett Molnárt körözés alá helyezték, az újságokban megjelent a személyleírása és a vele kapcsolatban felmerülő vétségek (lopás, gyilkosság). A közreadott nyomozólevélben a következő sorok szerepeltek: „Molnár Károly révkomáromi születésű 70 éves r. k. vallású nős cipész, 1848-i honvéd, utóbb honvédmenházi tag, lopást követően el, a fővárosból megszökött. A mennyiben ezen Molnár Károly özv. Gazdag Imréné és társai elleni bűnügyben is kihallgatandó lenne, felkéretnek az összes hatóságok, hogy őt a legerélyesebben nyomozni, feltalálása esetén letartóztatni, s erről a főkapitányságot távirati úton értesíteni szíveskedjenek. Személyleírása a következő: Nagysága kisközép, rendes, szája szabályos, bajusza ősz, középnagyságú, szakállá ősz, rövidre vágva, vagy borotvált, álla kerek. Ruházata 1. év április havában állott: honvédmenházi kék sipka, kék mellény sárga gombokkal, vitorlavászon zubbony és nadrágból és csizmából. Különös ismertetőjele aránytalanul hosszú derék, kurta lábak és tipegő járás.”⁹¹ Az újságok újabb és újabb fordulatokról számoltak be a bűnügyvel kapcsolatban. Nem telt el sok idő, 1885. november 30-án Molnár Károlyt is elfogták, majd gyilkosságbeli bűnrészesség miatt a Fortuna fogházba szállították. Másnap Drill Béla vizsgálóbíró őt is kihallgatta, és 1885. december 2-án adatait felvették a fogházban.⁹²

A vizsgálat során egy ezidáig meg nem gyanúsított személyre is elfogatóparancsot adtak ki. Ternyey József honvédszázadost 1885. december 16-án Budapesten rendőrök tartóztatták le gyilkosságban való bűnrészesség miatt. Támár Alajos egykori szobatársaként és tettestársaként a Fortuna fogházba szállították, majd az ő adatait is rögzítették a fogolytörzskönyvbe. A kötetben szereplő adatok szerint tettestársaként feltüntették Támár Alajost és Gazdagné Simon Máriaat is. Utolsó lakhelyeként a Honvédmenházat jelölték meg. Nőtlen, rokkant honvédként volt regisztrálva, aki saját vagyonnal nem rendelkezett. Korábban ő sem volt büntetve kihágás miatt.⁹³ Ternyey József fellebbezett a fogva tartása ellen, ezt azonban később elutasították.⁹⁴ Ez a fordulat sokakat meglepett, mert Ternyeyt már többször kihallgatták fő tanúként, emellett ismerősei kifogástalan jellemű, tisztességes embernek ismerték. Ezen a ponton mégis úgy tűnt, hogy a gyilkosságot Támár és Ternyey együtt követték el.⁹⁵

A rendőrség mindeközben további bizonyítékokat gyűjtött az ügyhöz, amelyek egyre inkább Támár Alajosra terelték a gyanút. Támár kérvényezte a vizsgálóbírótól, hogy védő-

⁸⁹ *Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1885. november 25. 2.; *A soroksári utcai rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. november 25.

⁹⁰ *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1885. november 29. 7.

⁹¹ *Törvényszéki csarnok. – A soroksári uti rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. november 29.

⁹² A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU BFL - VII.106 - vizsgálati - 1885 – 1845; *Törvényszéki csarnok. – A soroksári uti rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. december 4.

⁹³ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1918

⁹⁴ *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1886. február 16.; *Gazdag Imre gyilkosai*. Budapesti Hírlap, 1886. február 17. Melléklet a „Budapesti Hírlap” 48-dik számához, 1.

⁹⁵ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU BFL - VII.106 - vizsgálati - 1885 – 1918; *Törvényszéki csarnok. – A Gazdag féle soroksári úti rablógyilkosság*. Pesti Napló, 1885. december 17.

ügyvédje dr. Veisz Sándor legyen, akit azzal bízott meg, hogy elérje, minél előbb helyezze szabadlábra Gazdag Imrénével együtt.⁹⁶

1885 decemberében tényleges fordulat állt be az ügyben, amikor – habár a foglyok mindvégig tagadták a bűncselekményhez való közüket – Gazdag Imréné vallomást tett a vizsgálóbíró előtt, részletesen felvázolva az egész bűncselekményt, amely szerint minden az ő tudomásával történt, emellett beismerte, hogy tetteistársai, Támár és Ternyey gyilkolták meg a férjét. A letartóztatott honvédeket is meglepte a vallomás, de továbbra is kitartóan tagadták a bűnösségüket. Gazdag Imréné a vallomását ugyan nem sokkal később visszavonta, de ez alapján már kellő bizonyíték gyűlt össze ahhoz, hogy a vizsgálóbíró megtegye a vádemelést. Az újságok szerint az ellene szóló perdöntő bizonyítékok miatt ismerte el bűnösségét – többek között megtalálták a lakásukban Gazdag Imre eltűntnek hitt óráját, amiről az özvegy elmondása szerint utólag derült ki, hogy el volt zálogosítva, és ő azt csak később váltotta ki.⁹⁷ A *Pesti Napló* a foglyok állapotáról is beszámolt. 1885 decemberéig Támár és Gazdaghné fizették a saját élelmezésük költségeit, ám pénzüik jelentősen megfogyatkozott. Támár saját maga számára elfogadta, hogy a fogházi koszon kell élnie, azonban kérte, hogy az ügyvédje Gazdaghnénak intézze el továbbra is a külön étkeztetést. Gazdag Imréné hangulata és magaviselete időközben megváltozott, búskomor és csöndes lett, gyakran csak a kislányának élethelyzete érdekelte.⁹⁸

Az újságok továbbra is szinte hétről hétre hírt adtak „Gazdag Imre gyilkosai”-ról.⁹⁹ A cikkek a vizsgálat minden egyes nyilvánosságra kerülő részletét elemezték: hogyan történt az eset, milyen új bizonyítékok vagy tanúk kerültek elő, ki mit állított, valamint előszedték a foglyok múltbéli magánügyeit, házassági ügyeit is, de főként Támár Alajos és özv. Gazdag Imréné kapcsolatáról szerettek hosszasan értekezni.¹⁰⁰

1886. január 14-én Gazdag Imrénét vallomása után szembesítették Támár Alajossal. Támárt először hat tanúval szembesítették, majd végül bevezették Gazdag Imrénét is. Váratlanul érte Gazdaghnét a találkozás, de lehajtott fejjel, szinte alig hallhatóan ismét elmondta korábbi vallomását, amit Támár fejszóvalva hallgatott végig. Gazdaghné rá sem tudott nézni Támárra, végül heves zokogásba kezdett. 1886 februárjában a kihallgatások tovább folytatódtak, Ternyeyt és Molnárt is kihallgatták, akiket megviselt a vizsgálati fogság. Tagadtak minden vádat, és ártatlannak vallották magukat. Időközben özv. Gazdag Imréné egészsége is rosszabbodott. 1886 márciusában küldték el a vádiratokat a Budapesti Királyi Ügyészséghez. 1886 áprilisában a vizsgálat befejeződött, és a királyi ügyészség felterjesztette az ügyet a főügyészséghez.¹⁰¹

A nyomozati vizsgálat befejezését követően, sőt annak ideje alatt is gyakran látogatták orvosok a vádlottakat. 1886 májusában orvosi vizsgálatnak vetették alá őket, hogy megállá-

⁹⁶ *A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. november 22.; *A soroksári uti rablógyilkosság ügyében.* Pesti Napló, 1885. november 26.; *A soroksári uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. november 28.

⁹⁷ *Törvényszéki csarnok. A soroksári-uti rablógyilkosság.* Pesti Napló, 1885. december 18.

⁹⁸ *Törvényszéki csarnok. A soroksári-uti gyilkosság.* Pesti Napló, 1885. december 20.

⁹⁹ Lásd a „Támár Alajos.” és „Gazdag Imre gyilkosai.” című cikkeket. Budapesti Hírlap, 1886. január 14. 1–4.

¹⁰⁰ Erre példa: *Gazdag Imre gyilkosai.* Budapesti Hírlap, 1886. január 1. 4–5.

¹⁰¹ *Törvényszéki csarnok. – Gazdag Imre gyilkosai.* Pesti Napló, 1886. január 14.; Pesti Napló, 1886. január 15.; *Törvényszéki csarnok. – Gazdag Imre gyilkosai.* Pesti Napló, 1886. január 19.; *Törvényszéki csarnok. – A soroksári uti gyilkosság.* Pesti Napló, 1886. február 1.; *Törvényszéki csarnok. – A Gazdag Imrén.* Pesti Napló, 1886. március 18.; *Törvényszéki csarnok. – A Gazdag Imre ügyben.* Pesti Napló, 1886. április 7.

pítsák, beszámítható elmeállapotban vannak-e. A vizsgálatot a már említett dr. Ajtay Sándor és dr. Glück Ignác törvényszéki orvosok végezték. Ez alapján a négy vádlott beszámítható állapotban volt, azonban nemcsak a szellemi, de a testi épségüket is megvizsgálták. Gazdag Imréné állapotát rendben találták, és a *Pesti Napló* értesülése szerint: „A vádlott megkülönböztető képessége zavartalan, van elég intelligenciája is és azon körülmény, hogy vallomásait gyakran változtatta, arra mutat, hogy azokra készült, azokat betanulta, s ez viszont ravaszúsága és önző konoksága mellett tanúskodik” – ez a részlet a későbbiek alakulását illetően is figyelemreméltó közlés. Gazdaghnéval szemben Támár Alajos betegségben (gégehurut és gyomorbaj) szenvedett, testileg lefogyott, az orvosi vélemény szerint a további fogva tartása akár végzetes is lehet, emiatt kórházba kellett szállítani. Ternyey József viszonylag jó erőben s mind testileg, mind szellemileg ép és tudatos volt. Molnár Károly fizikailag gyenge és szellemileg is nehézkes volt már, de összességében őt is rendben találták. Az orvosi véleményeket átadták Drill Béla vizsgálóbírónak, aki eljuttatta azokat dr. Lenk Gyula királyi alügyészhez, hogy mielőbb megtehesse a vádindítványt.¹⁰² 1886 májusában a frissen kinevezett Fabiny Teofil igazságügyminiszter (1886–1889) is ellátogatott a Fortuna fogházba, és találkozott a Gazdag gyilkosság vádlottjaival.¹⁰³

Lenk Gyula alügyész a vádindítványt 1886 nyarán nyújtotta be, amely vád alá helyezte Támár Alajost és Ternyey Józsefet a Btk. 278. szakaszában foglalt gyilkosság, Molnár Károlyt és Gazdag Imrénét pedig a Btk. 69. § 2. pontja szerinti bűnrészesség címén. Ezekén kívül az indítvány vád alá kérte helyezni Támár Alajost a Btk. 344. szakaszába ütköző rablás büntette miatt. Gotthárd Sándorral szemben az eljárást megszüntették. A *Pesti Napló* által közölt vádiratból kiderült az is, hogy az ügy kivizsgálása során már hetvennyolc tanút állítottak elő. Az ő vallomásukra épült a vádirat, amelyet később a törvényszék is elfogadott.¹⁰⁴ Minden vádlottat egy-egy saját ügyvéd képviselt a tárgyaláson,¹⁰⁵ amelyre csupán 1886 októberében került sor.

Már 1886 augusztusában beszállították Támár Alajost a feyencek Kerepesi úti kórházába.¹⁰⁶ Később valamivel jobban lett, így visszaszállították a fogházba, szeptemberben azonban ismét rosszabbra fordult az állapota. A *Pesti Napló* 1886. szeptember 28-án közölte, hogy Támár Alajos tüdőgümőkórban meghalt. Esetéről a következő érdekes megállapításokat jegyezték fel: „...a gondolat, hogy ennek a rendszernek esetleg egy ártatlan ember eshetik áldozatul, hogy a vizsgálati fogságra vetett s testben és lélekben megtört vádlott addig tartatik ott, míg onnan egyenesen a temetőbe nem viszik és fogságban tartatik hónapok egész során át, anélkül, hogy megjelenhetnék a fölötte ítélni egyedül hivatott bíróság előtt, hogy itt emelhetné fel Isten és a nyilvánosság előtt szavát, hogy védje és igazolja magát, ez az eshetőség valóban borzalmas világításban tünteti fel a fővárosban gyakorolt büntető igazságszolgáltatást. [...] szomorú oldalát világítja meg ismét azon szerencsétlen vizsgálati rendszernek, mely hazánkban általában, de különösen a Fortunában nagy előszeretettel folytatatik. A

¹⁰² *Törvényszéki csarnok. – A soroksári uti gyilkosság.* Pesti Napló, 1886. május 11.

¹⁰³ *Törvényszéki csarnok. – Az igazságügyminiszter.* Pesti Napló, 1886. május 28.

¹⁰⁴ *Törvényszéki csarnok. – A Gazdag-ügy.* Pesti Napló, 1886. június 18.; *Törvényszéki csarnok. – A Gazdag-ügyben.* Pesti Napló, 1886. június 19.; *Törvényszéki csarnok. – A soroksári uti gyilkosság.* Pesti Napló, 1886. július 9.; *Törvényszéki csarnok. – Gazdag Imre gyilkosai.* Pesti Napló, 1886. augusztus 3.

¹⁰⁵ Gazdag Imréné védője dr. Vaisz Sándor, Molnár Károlyé dr. Liedemann Károly, Ternyey Józsefé dr. Katona Péter, az elhunyt Támár Alajosé dr. Hős Ödön volt, akit Támár családja bízott meg, hogy mossa le a szégyenfoltot az emlékeről. *A főbűnös.* Budapesti Hírlap, 1886. október 5. 1.

¹⁰⁶ *Törvényszéki csarnok. – Támár Alajos.* Pesti Napló, 1886. augusztus 12.

hónapok hosszú sorára elhúzódó vizsgálati eljárást mindenütt a világon a büntető judikatúra legnagyobb átkának tekintik, mely eltompítja a közérzetet és közönyössé teszi az igazságszolgáltatás erkölcsi hatása iránt, más részről pedig meggyengíti a társadalom lelkiismeretében azt a bizodalmit, melyet a büntető törvénykezés, ha hivatásának igazán meg akar felelni, soha sem nélkülözhet. Az a tény egymagában, hogy a Gazdag Imrén elkövetett gyilkossággal vádolt egyének egyike és éppen az, kire a vád a büntett közvetlen elkövetésének rettenetes bélyegét süti, meghal a végtelenség húzódott vizsgálat alatt, meghal anélkül, hogy a vizsgálóbíró elzárt szobájának falai közül az ítélő bíróság szemei elé kerülhetett volna, oly lesújtó ítélet a Fortuna vizsgálati rendszerére, melyet ez a vizsgálati eljárás teljesen kiérdemelt.”¹⁰⁷ Hogy Támár Alajos ártatlanul halt-e meg vagy sem, azt már nem lehet megállapítani, azonban a korabeli eljárásrenddel kapcsolatos kritikus álláspont kiérződik a szövegből.

A Gazdag-féle bűnper tárgyalása és végítélete

A királyi törvényszéken zajló tárgyalásokat a közbeszédben gyakran „bűnügyi drámának” is nevezték, amelyek nyilvánosságuknak köszönhetően sok esetben telt házas közönséget vonzottak a tárgyalóterembe. A jelenlévők olykor izgatottan, máskor unottan hallgatták végig a bírósági procedúrákat, ám a közönségben a törvényszéki tudósítóknak külön fenntartott helyük volt, akik az újságok „Törvényszéki csarnok” vagy „Törvényszék” rovatában adták közre az elhangzottakat és az eseményeket.¹⁰⁸

A bírósági per 1886. október 4-én vette kezdetét, és tizenkettő (ebből nyolc volt a tényleges tárgyalás) napon keresztül, 1886. október 15-ig zajlott. Az ügy komolyságát mutatta, hogy a végtárgyalást Székács Ferenc,¹⁰⁹ a Büntetőtörvényszék elnöke vezette le. A tárgyalás első napján bevezették a tárgyalóterembe a három vádlottat, akikről változatos személyleírásokat közöltek az újságírók. A tárgyalást vezető elnök felolvasta a vádhatározatot, és közölte, hogy Támár Alajos 1886. szeptember 28-án a Kerepesi úti fegyházban elhunyt.¹¹⁰ Ezt követően megkezdődött a vádlottak kihallgatása, akik mindhárman tagadták bűnösségüket. Gazdag Imréné emellett visszavonta a vizsgálóbíró előtt tett vallomását, amire magát a vádhatározatot is felépítették. Gazdagné azt állította, hogy hamis tanúkat állítottak vele szemben azért, hogy a gyanút rá tereljék, és csak azért tett beismerő vallomást, mert Drill Béla vizsgálóbíró erre kényszerítette, és ha nem tett volna beismerő vallomást, abban az esetben hosszú börtönbüntetés várt volna rá. A vallomásra cellatársa biztatta és készítette fel, hogy minél előbb lezárulhasson a vizsgálati folyamat. Ternyey József és Molnár Károly is ártatlannak vallotta magát. A bíróság ezután a bizonyítékok bemutatásával kihallgatta a tanúkat, akik azonban nem adtak tényleges perdöntő válaszokat, sőt több esetben derült hangulat alakult ki a teremben a bizonytalan válaszok hallatán.¹¹¹

¹⁰⁷ *Törvényszéki csarnok*. – Támár Alajos. Pesti Napló, 1886. szeptember 28.

¹⁰⁸ Dr. Gúthi Soma: *Éjszakai Budapest. Fekete könyv: eredeti bűnügyi és detektív történetek*. 5. kötet. Budapest, 1908. 93–94.

¹⁰⁹ Székács Ferenc (1844–1901) ügyvéd, bíró, 1886-ban lett budapesti törvényszéki alelnök és a büntetőosztály vezetője, később kúriai bíró és több büntetőjogi szakkönyv szerzője. Kiváló előadóként és alapos érvelőként tartották számon, s a jóindulatúbb, emberségesebb bírók közé sorolták. Szinyeyi József: *Magyar írók élete és munkái*. 13. kötet. Budapest, 1909. 564–565.; *A törvény háza*. Magyar Szalon, 29. kötet, 15. évfolyam, 1897–1898/2. 720–721.

¹¹⁰ 1886. március 27-én a Kerepesi útra szállították, ahol a 27-ről 28-ra virradó éjjel életét veszítette. A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1754

¹¹¹ *Gazdag Imre gyilkosai. A végtárgyalás*. Budapesti Hírlap, 1886. október 5. 9–11.

Már a tárgyalás második napján a vádirat tarthatatlansága szerepelt az újságokban, mivel az ügyet alátámasztó bizonyítékok egyre inkább használhatatlanná váltak. Az elhunyt Támár Alajos bűnösségét emelték ki a lapok, a bírósági tárgyaláson pedig főként Gazdag Imréné bűnösségét tették próbára. Felolvasták a vizsgálat során tett vallomásait, amelyek azonban számos ponton eltértek egymástól. A skála a teljes tagadástól a bűnösség beismeréséig terjedt, ami szinte lehetetlenné tette, hogy a bíróság megállapítsa belőle az igazságot. A *Budapesti Hírlap* újságírója szerint: „A terem zsúfolva volt, túlnyomóan hölgyközönséggel, mely a törvényszéki drámák izgató epizódjaiban nagy gyönyörűséget látszik lelmi.”¹¹² Ez is mutatja, hogy az ügy már-már egy szórakoztató színjátékhoz kezdett hasonlítani. A többi tárgyalási napon a tanúk meghallgatása során kikérdezték a nyomozásban érintett rendőröket, a Csingilingi csárdát üzemeltető Vény családot, a Honvédmeház idős lakóit, a Gazdag család egykori alkalmazottjait és szomszédjait, azonban a felületes megfigyeléseken alapuló vallomások nem lendítették előre az ügyet. Előfordult, hogy Gazdag Imréné és Molnár Károly is rosszul lett a tárgyalás során, mivel a törvényszéki bizonyítási eljárás meglehetősen lassan haladt előre.¹¹³

Özv. Gazdag Imréné családtagjainak kihallgatására a tárgyalás hatodik és hetedik napján került sor. Megható jelenetekről számoltak be az újságok, illetve számos, addig ismeretlen részletre is fény derült. Többek között, hogy a biztosításról Gazdag Imréné az édesapájától szerzett tudomást, addig könyöradományokból élt, ameddig meg nem kapta az összeget. A szülei próbálták vidéki otthonukba hazahívni a lányt, aki próbált ott maradni, de végül a fővárosi élet mellett döntött. A tárgyalás során a vádlottak egyre jobban kimerültek és a gyengeség, illetve betegség jelei mutatkoztak rajtuk, emiatt az ülésnapok között egy-egy szünnapot rendeltek el a per vége felé közeledve.¹¹⁴ A tárgyalás nyolcadik napján Lenk Gyula királyi alügyész továbbra is ragaszkodott a vádiratban foglaltakhoz, bűnösnek tartotta Támár Alajost és Gazdag Imrénét egyaránt, azonban Molnár Károly ártatlanságának elismerésére hajlandó volt. A vádlottak ügyvédjei elmondták védőbeszédjeiket, amelyek a vádlottak mellé állították a közvéleményt. Dr. Liedemann Károly, elismert jogász kifejtette az elavult magyar igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos véleményét, amely előre bűnösnek tekintette a vádlottakat, ahelyett, hogy ártatlannak tartaná őket mindaddig, amíg a bizonyítékok kétségtelenné nem teszik bűnösségüket.¹¹⁵

Ítélethirdetés

Az első fokú ítélet kihirdetésére 1886. október 15-én került sor. Az aznapi szakadó eső ellenére sokan már a megadott időpont előtt összegyűltek a Fortuna utcai igazságügyi épület előtt. A tárgyalóterem teljesen megtelt, aki pedig nem jutott be az épületbe, az utcán esőernyők alá húzódva várta a döntést. A bírói határozat szerint mindhárom vádlottat felmentették az ellenük felhozott vádak alól, és több hónapi viszontagságos procedúra után szabadlábbon távozhattak. Lenk Gyula alügyész kijelentette, hogy fellebbez a döntés ellen, így az ügy másodfokra emelkedett. Székács Ferenc elnök berekesztette a tárgyalást, és elrendelte a vádlottak azonnali szabadon bocsátását. A híressé vált személyeket kíváncsi tömeg várta, és

¹¹² *Gazdag Imre gyilkosai. – A tárgyalás II-ik napja.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 6. 9–10.

¹¹³ *Gazdag Imre gyilkosai. – III. nap.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 7. 9–10.; *Gazdag Imre gyilkosai. – IV. nap.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 8. 9–10.; *Két bűnpör. I. Gazdag Imre gyilkosai. – V. nap.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 9. 9–10.

¹¹⁴ *Két bűnpör. I. Gazdag Imre gyilkosai. – VI. nap.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 10. 2–3.; *Gazdag Imre gyilkosai. – VII. nap.* – Budapesti Hírlap, 1886. október 12. 9–11.

¹¹⁵ *Gazdag Imre gyilkosai. VII. nap.* Budapesti Hírlap, 1886. október 14. 1–2.

még napokkal később is nagy érdeklődés fogadta őket ott, ahol felbukkantak.¹¹⁶ Gazdag Imréné a tárgyalást követően találkozhatott hónapok óta nem látott lányával, majd a családjához utazott Békésszentandrásra.¹¹⁷ Ternyey József fia kíséretében távozott a fogházból, ahonnan a Békés megyei Gyomára ment, ahol a fiánál élt a továbbiakban.¹¹⁸ Molnár Károly Budapesten lakott a későbbi időkben, mivel ügyvédje egy ideig gondoskodott az eltartásáról.¹¹⁹ Az ügyben érintett egykori szabadságharcosok közül tehát végül egy sem tért már vissza a Honvédmeházba.

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék a másodfokú ítéletet 1887. szeptember 2-án hirdette ki. Az ítélethirdetésen jelen voltak Ternyey József és Molnár Károly az ügyvédjeikkel, a vidéken élő özv. Gazdag Imréné azonban anyagi okokra hivatkozva távol maradt, ügyét korábbi védője, dr. Vaisz Sándor képviselte. A királyi tábla is jóváhagyta a törvényszék felmentő ítéletét, azonban rámutatott az ügy azon pontjaira, amelyek nyomós gyanúkok voltak a vádlottakra nézve a vizsgálat során. Az ítélet kihirdetése után a jelenlévők egyhangúlag fellebbeztek az ítélet becsületüket sértő indoklása miatt.¹²⁰ Gazdag Imre gyilkosainak kilétére a későbbiekben sem derült fény.

Összegzés

Az 1885-ben történt Gazdag Imre-gyilkosság és az annak nyomán kibontakozó, évekig elhúzódó bűnper betekintést enged néhány egykori 1848/49-es szabadságharcos utóéletébe, árnyalja a Honvédmeházba kerülés predesztinált egyirányúságát. Egyfelől az eseten keresztül jól látható, hogy a menházlakók nem minden esetben voltak fizikailag vagy szellemileg korlátozott állapotban, hanem gyakran gazdasági, társadalmi életkörülményeik (sikkasztási ügy, alkoholizmus, a családi védőháló hiánya stb.) is okozhatták az otthonba kerülésüket. Ez azonban idős koruk ellenére sem jelentette azt, hogy életük végéig a menház falai között éltek le hátralévő életüket. Az élethelyzet megváltozásával (nyugdíjazás, gyámság alá vétel, váratlanul megoldódó anyagi helyzet) elhagyhatták a szociális intézmény falait, és visszatérhettek családjukhoz (ha volt), és/vagy saját önellátó, esetleg más által biztosított társadalmi életükhöz, amint ennek példáit láthattuk Támár Alajos, Ternyey József, Gotthárd Sándor, Molnár Károly esetében is.¹²¹

A tanulmány rámutatott arra is, hogy bőven akadnak még olyan honvédsorsok, amelyek feltárára várnak, illetve olyan bűnesetek, amik adott esetben a már feltárt és közismert bűnügyek sorába kerülhetnek újabb és újabb elemzési szempontokat téve lehetővé.

¹¹⁶ *Az ítélet.* Fővárosi Lapok, 1886. október 16. 2095–2096.

¹¹⁷ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1753

¹¹⁸ A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. Vizsgálati foglyok törzskönyve. HU_BFL_VII_106_1885_vizsgalati_1918; *Az ítélet.* Fővárosi Lapok, 1886. október 16. 2095–2096.

¹¹⁹ *Fővárosi hírek. A Gazdag-féle bűnpörben.* Fővárosi Lapok, 1887. szeptember 3. 1778.; *Törvényszéki csarnok.* – *A Gazdag-ügy.* Budapesti Hírlap, 1887. szeptember 3. 7.; *Törvényszéki csarnok.* – *A soroksári úti gyilkosság.* Pesti Hírlap, 1887. szeptember 3. 11.

¹²⁰ *Törvényszéki csarnok.* – *A Gazdag-ügy.* Budapesti Hírlap, 1887. szeptember 3. 7.; *Törvényszéki csarnok.* – *A soroksári úti gyilkosság.* Pesti Hírlap, 1887. szeptember 3. 11. A Budapesti Királyi Törvényszék 1888 januárjának végén hirdette ki a kúria végső határozatát, ami szerint mind a három vádlottat felmentette az ellenük irányuló vádak alól. *Törvényszéki csarnok.* Nemzet, 1888. január 27.

¹²¹ Arra is volt precedens, hogy valaki nem önszántából hagyta el az intézményt, hanem rossz magavi-selete miatt tanácsolták el a Honvédmeházból.

A Soroksári úti bűncselekmény esetében megállapítható, hogy szándékosan elkövetett erőszakos gyilkosságról volt szó, amely bűnügyet a korabeli igazságügyi szervezet egyes részei (rendőrség, csendőrség, törvényszék, kúria stb.) a tőlük telhető erőfeszítésekkel igyekeztek megoldani a korban rendelkezésre álló eszközök és előírások által. A vizsgálat során az ügyet mindvégig hatalmas sajtó- és társadalmi érdeklődés kísérte, a róla szóló hírek, tudósítások, majd a tárgyalás szintén felkeltette Magyarország lakosságának figyelmét. A közösségi tereken, vendéglátóhelyeken és vélhetően az otthonokban is gyakran beszélgetés tárgyát képezhette az ügy. Az igazságügyi procedúrával kapcsolatban kritikaként fogalmazható meg annak hosszadalmas elhúzódása, az ártalmatlanság vélelmének hiánya, a fogházak rossz körülményei.

További vizsgálatra adhat okot, hogy a történetben női sorsok is gyakran előbukkantak (gondolhatunk özv. Gazdagh Imréné Simon Máriára, a lányára, Gazdagh Arankára, a cellatársra, Lehoczky Máriára, Gazdagh Imre lánytestvérére, Vény Henrik lányaira vagy akár a tanúként kihallgatott cselédekre is). A Gazdagh-ügy nyomozati anyaga, a törvényszéki vizsgálatok, a bírósági ítélelhozatali folyamat egyaránt alkalmas lehet későbbi elemzésekre, tekintve, hogy a hírlapok a kihallgatások és a nyomozás eredményeit olykor első kézből szerezhették be. A törvényszéki tudósítók szintén részletesen közreadták a végtárgyalás nyolc napján történeteket, a bírói kérdéseket, a tanú-meghallgatásokat, a vádlottak bíró általi meghallgatását, a védőbeszégeket, az ítélelhozatalt stb., gyakran szóról szóra rögzítve mindezeket.

Az újságírók szemüvegén keresztül érdekes képet kaphattunk az idős 1848/49-es honvédek állapotáról, életkörülményeiről. Az általunk olvasott cikkekben több helyen is megemlégették a honvédek egymás iránt tanúsított bajtársiasságát, becsületességüket, de arra is volt példa, hogy a másik ellen vallottak, és akarva-akaratlanul is a vizsgálóbíró elé küldték társukat. Azt bizonyosan állíthatjuk, hogy a Gazdagh-féle eset hatást gyakorolt a Honvédménház lakóinak életére. Amellett, hogy felkavarta rendes hétköznapijait, a sajtó és a korabeli társadalom figyelme is óhatatlanul rájuk szegeződött. Ennek negatív vagy pozitív hatásai későbbi kutatások tárgyát képezhetik. Számos, egyébként jelentéktelennek tűnő információ (közhonvédek és szolgálatot ellátó honvédek nevei, hétköznapi szokások, jellemlírások stb.) került felszínre az ügy kapcsán.

Gazdagh Imre esetében a hatóságoknak végül nem sikerült bizonyítottan felderíteni a gyilkosok kilétét és elítélni őket. Az újságok a későbbi években is előszeretettel emlékeztek meg a „Gazdagh-féle bűnpör”-ről. A *Nemzet* című lap 1888. október 8-án adott hírt arról, hogy özv. Gazdagh Imréné október 6-án Szarvason elhunyt. A cikkben az elmúlt tíz év egyik legérdekesebb bűnperének minősítették a Soroksári úti gyilkosság ügyét.¹²²

¹²² *Törvényszéki csarnok*. *Nemzet*, 1888. október 8.

ÁDÁM TIBOR BALOGH

*The Tribunal Drama of Military Veterans of 1848/1849:
The Gazdagh Trial Through Press Reports*

On 12th April 1885 a dead body was found in Budapest, on an empty plot near the Honvédmeház (Veterans' Home) on Soroksári Road. The deceased was identified as Imre Gazdagh, a lieutenant in the 1848–49 Hungarian Revolution, murdered in cold blood. While such criminal incidents were not uncommon in the era of Dualism, the “Murder on Soroksári Road”, and the following “Gazdagh Trial” became one of the cases of the 1880s surrounded by high public interest, similarly to the Tiszaeszlár Affair and the murder of György Mailáth. The study presents the tragic incident that befell the veterans of 1848–49, and the months-long investigation that turned the lives of the inhabitants of the Veterans' Home upside down. Several former soldiers had been imprisoned, interrogated, had the details of their private lives publicized, largely due to the uniqueness of the case, the city's hunger for a scandal, and the profit-motivated journalists.

Through this case we can gain insight into the personnel changes at the Veterans' Home in 1885–1886, which reveals multidirectional mobility in the institution. Many of those involved in the events left, either out of necessity or the desire to change their lives for the better, and found new homes with a patron or their families. The Gazdagh case also revealed the deaths of two officers, and shed light on the familial relations, circumstances and opportunities of the soldiers. Further research on these might clarify the details of entering, staying at, and leaving the Veterans' Home. It is also worthwhile to examine the relationship between the veterans living inside and outside the institution, since the trial raised the question if the victim was murdered by an inhabitant of the Veteran's Home to improve his own circumstances by taking over the role of the deceased.